

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора економічних наук, професора Петрової Ірини Леонідівни
на дисертаційну роботу Якимової Наталії Сергіївни
на тему: «Поведінкові моделі суб'єктів ринку праці в новій економіці»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

Актуальність теми дисертаційної роботи

Розвиток сучасної економіки характеризується асиметричністю та нестабільністю, поглибленням суперечностей між суспільними інтересами та інтересами кожного окремого індивіда, переоцінкою усталених норм та цінностей суспільного життя. Пришвидшення динаміки, наростання невизначеності та непередбачуваності процесів, глобальна конкуренція та імператив інноваційності – ті фактори, що характеризують нову економіку, впливають на особливості поведінки й прийняття економічних рішень суб'єктами господарювання та мають наслідки цього впливу на функціонування ринку в цілому.

Новітнім трендом економічної теорії і практики стало використання поведінкової парадигми в управлінні економікою, що дозволяє доповнити традиційні методи управління потужним, але ще недостатньо розвиненим інструментарієм соціально-психологічного та культурно-етичного підходів.

Потенціал поведінкової економіки є доцільним для дослідження поведінкових моделей суб'єктів ринку праці та визначення напрямів впливу на них з боку різноманітних інститутів. Саме цей науковий ракурс застосовано в дисертації Якимової Н.С., що зумовлює її актуальність.

Обґрунтування та розробка теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в новій економіці, що є метою

дисертаційної роботи Якимової Н.С., має важливе наукове та практичне значення.

**Ступінь обґрунтованості та рівень достовірності наукових положень,
висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації**

Наукові положення, висновки та рекомендації, які представлені у дисертації Н.С. Якимової, є достатньо обґрунтованими, що підтверджується опрацюванням значної кількості праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, використанням великого обсягу статистичної інформації за темою дисертаційної роботи, належною апробацією результатів дослідження. Рівень проведеного дослідження дає можливість стверджувати про глибоку обізнаність дисертанта з науково-практичними розробками провідних зарубіжних вчених щодо вивчення проблематики ринку праці, його регулювання, перспектив розвитку в новій економіці.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації базується на використанні сучасних теорій і концепцій провідних наукових шкіл, творчого потенціалу вітчизняних і зарубіжних учених даного профілю. У дисертаційній роботі були використані такі методи: *теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу, індукції і дедукції* – для визначення поняття «поведінкові моделі суб'єктів ринку праці»; *структурно-логічного аналізу* – для розробки механізму регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в контексті нової економіки; *системного аналізу* – для удосконалення напрямів забезпечення конкурентоспроможності національного ринку праці в умовах трансформації поведінкових моделей його суб'єктів; *монографічний метод* – для визначення показників та індикаторів впливу на поведінкові моделі суб'єктів ринку праці; *статистичного аналізу* – для оцінки показників, що характеризують сучасний стан та проблеми регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці; *когнітивне моделювання, ланцюги Маркова* – для моделювання поведінкових траєкторій суб'єктів ринку праці; *методи*

соціологічного дослідження (анкетування, інтерв'ю) – для аналізу та удосконалення змісту поведінкових моделей суб'єктів ринку праці; графічний – для наочного подання положень дисертації.

Достовірність та обґрунтованість основних наукових положень дисертаційної роботи Н.С. Якимової підтверджується їх апробацією на науково-практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях, за кордоном, у наукових періодичних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз, використанням у практичній діяльності державними установами і закладами, а також у навчальному процесі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Тема дисертаційної роботи пов'язана з науково-дослідними роботами, які виконувалися в Інституті демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, зокрема з науково-дослідними роботами відділу соціальних проблем ринку праці: «Інноваційні перспективи структурних трансформацій ринку праці в умовах модернізації економіки» (номер державної реєстрації 0112U006751, 2013–2015 рр.), у межах якої здобувачем досліджено моделі розвитку інституційного забезпечення ринку праці в умовах інноваційних змін, розроблено напрями регулювання структурних трансформацій інфраструктури ринку праці в умовах інноваційних змін, запропоновано механізм активізації інноваційного компонента взаємодії ринку праці та освітньої системи; «Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку в Україні» (номер державної реєстрації 0116U007185, 2016 р.), в рамках якої визначено інституційні чинники розвитку інноваційної зайнятості, досліджено соціальні ризики і загрози розвитку інноваційної зайнятості, виокремлено основні напрями та механізми розвитку інноваційних видів зайнятості, розроблено стратегічні пріоритети активізації інноваційного потенціалу зайнятості в Україні; «Конкурентоспроможність робочої сили: методологія та практика оцінювання» (номер державної реєстрації 0115U004583, 2016–2018 рр.), у

межах якої розроблено механізм підвищення конкурентоспроможності робочої сили, виокремлено пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності молоді в контексті подолання професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці, запропоновано стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності робочої сили.

Дисертацію виконано відповідно до тематики наукових досліджень кафедри менеджменту та поведінкової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса: «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер державної реєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.), в рамках якої запропоновано методологію визначення поведінкових моделей суб'єктів ринку праці та забезпечення їх моніторингу в системі інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики, а також розроблено механізм регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в контексті нової економіки; «Методологія конвергентного менеджменту інноваційного розвитку регіональних економічних систем» (номер державної реєстрації 0117U004138, 2017–2021 рр.), в межах якої визначено концептуальні засади державної та регіональної політики регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці, виокремлено напрями та складові інституційного забезпечення їх регулювання.

Наукова новизна результатів, одержаних особисто здобувачем та поданих на захист

Результати проведених автором наукових досліджень характеризуються новизною та спрямовані на вирішення проблеми поглиблення теоретико-методологічних засад і розробки науково-практичних рекомендацій щодо регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в новій економіці. Серед них необхідно зазначити такі:

- новий напрям наукового дослідження, що охоплює розробку концептуальних положень парадигми регулювання поведінкових моделей

суб'єктів ринку праці на рівні індивідів, домогосподарств, в корпоративній сфері та у системі інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики, обґрунтування методологічного апарату ідентифікації поведінкових моделей суб'єктів ринку праці як основи поширення найбільш продуктивних моделей поведінки та визначення напрямів регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці (стор. 59-63);

- концептуальний підхід до дослідження поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в новій економіці, введення до наукового обігу економічної категорії «поведінкова модель суб'єкту ринку праці», визначення типових рис сучасного суб'єкту ринку праці та обґрунтування необхідності переходу від патерналістської державної політики до політики «м'якого підштовхування» (стор. 64-66);

- виокремлення та розкриття змісту поведінкової моделі працівника, роботодавця, безробітного, непрацюючого, самозайнятого та зайнятого у домашньому господарстві (стор. 67-81);

- класифікація економічних індикаторів трансформації поведінкових моделей суб'єктів ринку праці, що дозволяє спрогнозувати відхилення від раціональної моделі поведінки, визначити можливі результати (позитивні чи негативні) такої поведінки, оцінити рівень її стійкості та ймовірності трансформації в майбутньому, здійснювати вплив на існуючі поведінкові моделі суб'єктів ринку праці, а також коригувати їх у бажаному напрямі (стор. 119-125);

- удосконалення процесу прийняття рішень суб'єктами ринку праці стосовно вибору моделі поведінки на різних етапах реалізації індивідуальної освітньо-професійної траєкторії, що базується на визнанні помилкової природи масових (типових) дій внаслідок когнітивних упереджень (стор. 125-142);

- механізм регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в контексті нової економіки, який методологічно базується на принципах, методах, правилах та інструментах управління моделями поведінки на макро-, мікрорівнях та на рівні домогосподарств і особистості (стор. 261-279);

- модель інституційного регулювання поведінки суб'єктів ринку праці на основі ідентифікації традиційних та сучасних соціальних інститутів, виявлення потреб трансформації класичних соціальних інститутів, зокрема обґрунтування сучасних інструментів регулюючого впливу інституту освіти та суміжних сфер на формування конкурентоспроможних компетентностей суб'єктів ринку праці (стор. 279-301);

- механізм регулювання ринку праці в процесі його трансформації на інноваційних засадах, що передбачає: сприяння збалансованості попиту та пропозиції на ринку праці, урахування інтересів його суб'єктів, обґрунтування цілей, принципів, функцій та завдань, виокремлення об'єктів, суб'єктів та чинників та прямого й опосередкованого впливу (стор. 362-369);

- механізм активізації інноваційного компоненту взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг з урахуванням перспектив трансформаційних змін (стор. 371-376);

- алгоритм проведення моніторингу типових поведінкових моделей суб'єктів ринку праці у формі їх ідентифікації, класифікації та регулювання (стор. 377-400).

Поставлені автором мета та завдання дисертації виконані. Висновки, сформульовані у дисертаційній роботі, відповідають її змісту, підтверджують глибину та наукову оригінальність проведеного дослідження.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретичні та науково-методичні результати дисертаційної роботи полягають в обґрунтуванні положень щодо створення механізму регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в новій економіці та розробки концептуальних підходів до формування державної політики регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором особисто.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні

положення і висновки, наведені в дисертації, доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, впровадження яких сприятиме реалізації запропонованих напрямів регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці.

На державному рівні рекомендації автора були використані у діяльності Державної служби зайнятості (Центрального апарату) (довідка № ДЦ-13-8745/0/6-16 від 26.12.2016 р.) при розробці проєкту Концепції професійного навчання безробітних; Міністерства соціальної політики (довідка № 23696/0/2-17/24 від 07.12.2017 р.) при підготовці Постанови КМУ «Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, затверджених Постановою КМУ від 16 грудня 2015 р. № 1060»; Федерації роботодавців України (довідка № 17-1-586 від 28.12.2017 р.) при підготовці звіту за результатами комплексного дослідження на тему «Створення сприятливого середовища для сталого підприємництва»; ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» Міністерства молоді та спорту України (довідка №95/01 від 18.04.2018 р.) у процесі підготовки проєктів законодавчих документів, що формують молодіжну та соціальну політику держави; Управління державних закупівель, договірної роботи та взаємовідносин з державними підприємствами Міністерства юстиції України (довідка № 17-22.4-21 від 27.01.2021 р.) в поточній аналітичній діяльності, в межах розробки програмних документів.

На регіональному рівні пропозиції дисертанта були використані у діяльності Департаменту економіки і інвестицій Вінницької міської ради (довідка № 11-00-004-38883/3 від 27.04.2020 р.) в рамках розробки проєктів програми економічного і соціального розвитку, програми розвитку соціального підприємництва та стратегії розвитку міста; Вінницького обласного центру зайнятості (довідка №04-06/5019-20 від 28.12.2020 р.) в рамках здійснення заходів з профорієнтації, інформаційних та консультаційних послуг, пов'язаних з працевлаштуванням.

На рівні підприємств рекомендації та пропозиції автора були використані у діяльності ТОВ «ЮНІКСОФТ» (довідка № 05012021/3 від 05.01.2021 р.) в рамках розробки програм підвищення ефективності рекрутингової діяльності; ТОВ «ГРІН КУЛ» (довідка № 49 від 28.01.2021 р.) в рамках розробки програм підвищення ефективності діяльності з підбору, адаптації та навчання персоналу.

Результати досліджень також використовуються в навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні дисципліни «Поведінкова економіка», «Ринок праці», «Економіка праці і соціально-трудова відносини», «Комунікативний менеджмент», «Соціальна відповідальність», «Соціальне підприємництво і проєктування» (довідка № 120/01.1.3-43 від 29.12.2020 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами дисертаційної роботи опубліковано 41 наукову працю, загальним обсягом загальним обсягом 64,88 д.а., з них особисто автору належить 18,93 д.а., у тому числі у тому числі 3 колективні монографії, 3 статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу (із них 3 – у співавторстві), 22 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (із них 11 – у співавторстві), 8 публікацій за матеріалами конференцій (із них 3 – у співавторстві), 2 публікації в інших наукових виданнях, 3 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір.

Результати дослідження апробовано на 11 міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях.

Анотує дисертації відображає основний зміст, положення, висновки, рекомендації та не містить положень, які не досліджені в роботі.

Дискусійні положення та зауваження до роботи

1. Досліджуючи сутність та особливості нової економіки, авторка визначає її вплив на формування поведінкових моделей суб'єктів ринку праці (стор. 81-101). Разом з тим, на початку XXI століття концепція нової економіки набула певних змін і корекції зокрема за рахунок ідей поведінкової економіки. Тому було б доцільним визначити взаємозв'язок нової та поведінкової економіки та перспектив їх імплементації в Україні. Методологічний рівень дослідження, представлений на рис. 1.4, варто було б наповнити поведінковими підходами, які, на противагу діалектичним методам, більшою мірою відповідають умовам нестабільності та нелінійності соціально-економічних процесів.

2. Запропоновану автором типологізацію поведінкових моделей суб'єктів ринку праці (с.57, 58, 62), на наш погляд, слід доповнити критерієм продуктивності/непродуктивності поведінкової моделі, оскільки будь-яка поведінка характеризується і з боку процесу, і з боку результату. Виникає питання, чому у поданій типологізації не йдеться про прогресивний тип поведінки, який стає предметом параграфу 3.3. На с. 254 наводяться окремі індикатори цього типу, але не його класифікаційні критерії.

3. Потребує уточнення розуміння автором поняття раціональності поведінки та можливостей для її реалізації (с.122-123). Властивість нераціональності є по суті іманентною поведінці людини, тоді як її раціональність – це орієнтир управління поведінкою. Не можемо погодитися з тим, що «для роботодавців їх поведінкові моделі є раціональними», що заперечує і сам автор у параграфі 3.1. Більш того, державний вплив, навіть за умов «м'якого підштовхування», теж не забезпечує раціональності, оскільки і на державному рівні управлінські рішення приймаються людьми. За цих умов можна лише прагнути до конвенційної раціональності.

4. Схвалюючи застосування ланцюгів Маркова для дослідження поведінкових траєкторій суб'єктів ринку праці (с. 305-320), зауважимо, що авторці слід було показати на конкретних розрахунках, як змінюється

структура зайнятого населення внаслідок ймовірнісних переходів між різними його станами протягом певного періоду. Це підвищило б доказовість опису виявлених поведінкових траєкторій суб'єктів ринку праці.

5. Аналізуючи поведінкові інструменти в системі державного регулювання ринку праці (рис. 5.2, стор. 342), авторка торкається питання ризиків, проте не наводить їх визначення та класифікації їх основних видів.

6. В дисертації розроблено низку механізмів регулювання соціально-економічних процесів, релевантних темі дослідження, проте деякі з них, а саме механізм регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в новій економіці (рис. 4.1, стор. 263), механізм забезпечення розвитку інноваційних видів зайнятості в Україні (рис. 5.4, стор. 358) не містять результативного блоку та можливих ризиків імплементації цих механізмів в управлінську практику.

7. В моделі інституційного регулювання поведінки суб'єктів ринку праці (рис. 4.3, стор. 291) представлено традиційні та сучасні соціальні інститути, при цьому інститути психології, громадської свідомості, освіти, науки та охорони здоров'я авторка відносить до традиційних, тоді як сім'ю, соціальне оточення, суспільні погляди, мораль, цінності, традиції, релігію – до сучасних, що потребує пояснення.

8. У запропонованому механізмі регулювання процесу трансформації ринку праці на інноваційних засадах (рис. 5.5, стор. 364) було б доцільно розкрити зміст цих засад, визначити результати інноваційної трансформації ринку праці та конкретизувати роль держави у формуванні та реалізації запропонованого механізму.

Загальний висновок

Оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, можна зробити висновок, що в ній вирішено важливу науково-практичну проблему обґрунтування та розробки теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в новій економіці.

Дисертаційна робота Якимової Н.С. на тему «Поведінкові моделі суб'єктів ринку праці в новій економіці» є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, має суттєву наукову новизну і практичну значущість.

Автореферат дисертації Якимової Наталії Сергіївни і публікації автора відображають основний зміст роботи. Автореферат не містить положень, що не відображені в дисертації, оформлений відповідно до встановлених вимог.

За змістом, важливістю і глибиною вирішення наукових завдань, оформленням, дисертація відповідає чинним вимогам, які викладені у пунктах 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами і доповненнями), що висуваються до докторських дисертацій.

Автор дисертаційної роботи «Поведінкові моделі суб'єктів ринку праці в новій економіці» Якімова Наталія Сергіївна зробила суттєвий внесок в теорію і практику економічних досліджень і заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент:

**доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу
та поведінкової економіки
ВНЗ «Університет економіки
та права «КРОК»**

І.Л. Петрова

І.Л. ПЕТРОВА

І.Л. Петрова

засвідчук

Директор департаменту кадрів Вищого навчального закладу

Університет економіки та права «Крок»

Мессинська О.С.

20 ____ р.